

УДК 821.152.2-144.09:305ЛіндсіЕн
ORCID: 0000-0002-1947-2193

Сластьон Сабріс
(Київ)

Мотиви шляху та шлюбу в баладі Ен Ліндсі «Старий Робін Грей»: трансформація генераційних та гендерних сенсів

Стаття присвячена аналізу мотивів шляху та шлюбу в баладі «Старий Робін Грей» («Auld Robin Gray») з урахуванням генераційного та гендерного контекстів. Коротко окреслюється біографія авторки балади – шотландської поетеси Ен Ліндсі (Anna Lindsay (Barnard)), 1750–1825), чия творчість є маловідомою в Україні, а також історико-літературний контекст написання цього твору. Залучивши мотивний метод аналізу на сюжетному та персонажному рівнях, автор статті виявляє, що звичні ідеальні/анти-ідеальні гендерні персонажі постають в баладі у своїх нових іміджах, часом протилежних до усталених уявлень. Це дозволило по-новому інтерпретувати народну пісню, відзначаючи динамізм персонажів і сюжетів на жанровому рівні.

Ключові слова: мотив, балада, гендер, Шотландія, Ен Ліндсі.

Прелімінарії.

У сучасному світі, який досі переживає болючий досвід пандемії та карантинних обмежень, на противагу глобалізаційним процесам активізується певна політика консервації. Зокрема, в шотландській історичній провінції Великої Британії з боку Національної партії й надалі підтримується ідея про ймовірний референдум щодо автономії Шотландії¹. Це істотно впливає й на освітньо-культурний процес: наразі з'явилося багато відкритих

¹ Plans for independence vote to be published in draft bill.
URL: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-53987594>.

І. Історико-літературний процес

електронних ресурсів з творами шотландських письменників та критиків, дослідників та дослідниць минувшини й сьогодення, зростає попит на збереження та популяризацію наукових досліджень національної шотландської музики, поезії та прози².

Література завжди була яскравим ціннісним індикатором у часи історичних змін, що переживали Англія та Шотландія. Процес об'єднання двох королівств у XVII–XVIII століттях, як зазначав шотландський літературний критик XIX ст. Чарльз Роджерс, започатковує нову поетичну епоху в історії літератури Шотландії³. З одного боку, більшість шотландських авторів, волінням скоріше розуму аніж серця, починає писати свої твори англійською мовою чи латиною, а не скотсом, що стає менш популярним після Унії (1707 р.). З іншого боку, саме цей час ознаменовано появою плеяди талановитих шотландських поетів та поетес: Френсіса Семпла, Леді Грізелли Бейлі, Леді Вордлов, Алана Рамсея, Джоанни Бейлі, Леді Ен Ліндсі та інших.

Якщо драматургиня і поетеса Джоанна Бейлі (1762–1851) присвячувала свої твори темі радощів сільського життя, соціальним проблемам шотландської провінції, що принесло їй популярність серед збагатілих шотландців-землевласників (лердів), які донедавна ще самі були селянами, то її сучасниця Ен Ліндсі (після одруження (1793 р.) – Барнард) здобула загальнонаціональне визнання завдяки лише одному твору у фольклорному жанрі – баладі «Старий Робін Грей» («*Auld Robin Gray*»). Її співали і переповідали як у колах шотландської місцевої еліти, так і в селянському середовищі. Балада виявилася настільки популярною, що на основі її сюжету згодом з'являться п'єса, опера і пантоміма. Її мелодія, ймовірно, належала Девіду Річчі, який ще у XVI ст. був палацовим менестрелем при

² Scottish Poetry Library. URL: <https://www.scottishpoetrylibrary.org.uk/about/our-story/>; A Selection of Scottish Poetry.

URL: http://www.rampantscotland.com/poetry/blpoems_index.htm.

³ The modern Scottish Minstrel; or, the Songs of Scotland of the past half century. Ed. By Charles Rogers, Vol. 1. Edinburgh, Adam & Charles Black, North bridge, booksellers and publishers to her majesty, 2006. P. 59-62.

дворі Марії Шотландської. А от автор тексту пасторалі довгий час вважатиметься невідомим. Однак, у 1823, на сімдесят третьому році життя (за два роки до своєї смерті) леді Ен Ліндсі надішле депешу до Вальтера Скотта з оригінальним текстом балади і сіквелом (II частиною до неї) власного авторства. Вальтер Скотт про пісню напише так: «‘Старий Робін Грей’ – це пастораль, що вартує більше, аніж всі діалоги між Корідоном і Філіс від часів самого Теокріта»⁴. У тому ж таки 1823 році авторизований текст буде представлено суспільству як внесок леді Ен у Баннатайнський Клуб⁵. До аналізу саме цього тексту балади ми й звернемося у нашій статті.

На теренах Англії та Шотландії постать Ен Ліндсі, її пісні та вірші й донині досить популярні, однак для українських читачів і дослідників ця поетеса залишається маловідомою, про що свідчить відсутність бодай коротенького дайджесту про її діяльність в україномовній версії Вікіпедії. Тож спочатку розкриємо *біографічний та історико-літературний контексти* написання балади «Старий Робін Грей».

Леді Ен Ліндсі була старшою дочкою з одинадцяти дітей у родині Джеймса Ліндсі, графа Балкарреса та леді Ен Далрімпл. У більшості джерел датою народження Ен Ліндсі зазначено 8-е (іноді 12-е) грудня 1750 року, однак, у відповідності до записів парафіяльного журналу, справжньою датою народження поетеси вважається 27 листопада 1750 року⁶.

Унаслідуювавши нестримний норов від свого батька та музичний талант від матері, Ен змалечку мала проникливий розум та демонструвала хист до літератури. З поезією своє життя вона пов’язала в роки юності, після смерті батька. Балада ж «Старий Робін Грей» була написана, коли Ен

⁴ Ibid. P. 61.

⁵ Товариство, що займалося публікацією відомих та рідкісних текстів Шотландської літератури. Засноване Вальтером Скоттом, назване на честь Джорджа Баннатайна – укладача відомої антології Шотландської літератури; товариство проіснувало до 1861 року.

⁶ The modern Scottish Minstrel... P. 63.

I. Історико-літературний процес

виповнився 21 рік. Її сестра Маргарет переїхала з чоловіком до Лондона, а юна леді Ліндсі настільки сумувала за сестрою, що вирішила розрадити себе, написавши сюжет балади до відомої народної мелодії. Першою слухачкою пісні стала її молодша сестра, яка й запропонувала рядок про викрадення худоби Робіном Греєм у батька Дженні, що змусило останнього видати дочку заміж за старого заможного селянина. Проте власне авторство леді Ен Ліндсі воліла приховувати, оскільки соромилася називатися поеткою, не пишучі вірші системно. Втім, Ч. Роджерс не розуміє причин, через які вона все життя пручалася своїй славі. Так, за день до публікації своєї чотириримої ліричної збірки «Балади Ліндсі» (*“Lays of the Lindsays”*), коли всі примірники вже було роздруковано, авторка несподівано скасувала реліз книг, внаслідок чого із збірки уціліла одна єдина пісня «Чого ж зволікаєш, мій любий?» (*“Why tarries my love?”*).

Однією з ймовірних причин приховування авторства могла бути мова, якою написана балада про Старого Грея: вона народна, часом просторічна, – така, якою послуговувалися селяни та прості робітники, але аж ніяк не панночки з аристократичних родин. Ще у першій половині XVIII ст. (після шотландських повстань 1715 та 1745 років та еміграції частини еліт до великих міст, а часом до Америки) реалітетно жорстка соціальна стратифікація між лердами та лордами почала дещо редукуватися, однак етикетні та мовленнєві канони щодо жінок-аристократок залишалися майже незмінними.

У 1823 році, надсилаючи листа до свого друга Вальтера Скотта з оригінальним текстом балади та другою частиною, що була написана на прохання матері (леді Далрімпл завжди хотілося дізнатися «чим завершилася історія нещасних Дженні та Джеммі»), Ен завізувала також й коментар лерда Дальзіла. Той, у свою чергу, наполегливо радив замінити рядок *«To make the crown a pound, my Jammie gaed to sea»* на

«...to make twenty merk»⁷. На думку Дальзіла, селянин Джеммі не міг бути настільки убогодухим, аби за двадцять пенсів (1 шотландський фунт) покинути кохану та податися у море. Дальзіл також додав, що саме цей рядок характеризує й саму авторку – милу дівчинку, яка, на відміну від досвідчених письменників Единбургу, не знає справжньої цінності шотландської валюти. Високо оцінивши рівень критики з боку лерда, Ен Ліндсі все ж залишила рядок незмінним, аргументуючи тим, що «*цінність фунта в цій країні завжди буде незмінною*»⁸.

Перейдемо до аналізу *генераційного та гендерного* контекстів твору.

На думку професора Марини Новикової, у XVII–XVIII ст. «‘європеїзм’ шотландської поезії змінився на ‘хуторянство’»⁹, де сюжети селянських, родинно-побутових перепетій стають наративами справжнього «історичного» та «ліричного» щоденника умонастроїв епохи. Звідси й народжується в шотландській поезії тяжіння до фольклорних жанрів, активізація процесу написання римейків народних балад такими видатними бардами як Р. Бернз, Р. Фергюсон, Алан Рамсей, Ен Ліндсі та інші. Найпопулярнішими сюжетами стають еротичні пригоди молодят (пісня «Comin’ thro’ theye» невідомого автора XVIII ст. та її пізніші варіації); поневіряння молодої дружини через шлюб із літнім чоловіком (Р. Фергюсон, «What Can A Young Lassie Do Wi’ An Auld Man»); сюжети про кохання та «шлюб, що конче пов’язані з мандрами»¹⁰, часто ризикованими, які, фактично, відтворюють архаїчний ритуал ініціації молодика – його перетворення у зрілого чоловіка. Сталим для більшості таких

⁷ Мерк – шотландська срібна монета, що знаходилась в обігу у XVI–XVII століттях.

Один мерк дорівнював одному англійському шилінгу. 20 шилінгів дорівнювали одному англійському фунту.

⁸ Crawford, Alexander Crawford, et al. *Lives of the Lindsays, or, A Memoir of the House of Crawford and Balcarres: to Which Are Added, Extracts from the Official Correspondence of Alex. Sixth Earl of Balcarres, during the Maroon War.* Wigan, 1840. Print. P. 5-6.

⁹ Новикова М. А. Шотландии кровавая луна: Антология шотландской поэзии (с XIII-го века до века XX-го). Симферополь, СОНАТ; Крымский Архив, 2007. 320 с. С. 131-132.

¹⁰ Новикова М. А. Міфосвіт Бернса: Шлях і шлюб. Міфи та місія. Київ: Дух і літера, 2005. С. 90.

I. Історико-літературний процес

сюжет-ситуацій є генераційний та гендерний аспекти: молода героїня завжди незадоволена своїм життям із старим чоловіком. З фемінної точки зору, маскулінна старість позначається як низка негативних характерологічних рис. Так, у пісні Р. Фергюсона “*What Can A Young Lassie Do Wi' An Auld Man*” маскулінна старість вбирає суто негативні ядерні ознаки: ревності, буркотіння, жадібність, драгівливість та незадоволення життям.

З одного боку, на сюжетному рівні твір Ліндсі нагадує традиційну баладу про молоду дружину та старого чоловіка: через занепад господарства (у батька-селянина – неврожай, та ще й вкрали волів), дочку Дженні видають заміж за літнього Робіна Грея; її коханий – молодий Джеммі – задовго до цього подався у мандри, аби заробити гроші на весілля, але так і не повернувся. З іншого боку, зазначена у назві твору вікова межа «*auld*/старий» у самому текстові має дещо нетипові мотивні конотації: з точки зору авторки, ознака старості «шотландця» – не втома, ревності чи сексуальна неспроможність, а вікова різниця з його партнеркою, її відразу до зовнішності та суто тілесних характеристик вже немолодого чоловіка. За фольклорною традицією, ознаки старості Робіна Грея гіперболізуються й за рахунок постійного порівняння з молодиком, коханим дівчини – Джеммі. Генераційний аспект фактично виступає чітким критерієм «свого»/«не свого» маскулінного персонажа з фемінної точки зору. Він той, кого не обирала та не приймала молода героїня, – звідси й номінація Робіна – «старий».

Мотив шлюбу реалізується також і через силу фатуму та доленосність вимушеного вибору героїні. Адже, за умови правильної/світлої долі дівчини її обранець – молодий Джеммі. Однак через лиху вдачу вона змушена взяти шлюб із старим чоловіком, що робить Робіна Грея руйнівником її щастя – обранцем не за власним бажанням дівчини. Важливою є й причина її згоди на шлюб. Вибір цей, в першу чергу, для молодої шотландки зумовлений занепадом батьківського дому: «...*My father urged me sair – my mither*

*didn't speak, / But she look'd in my face till my heart was like to break: / They gi'ed him my hand, tho' my hear twas in the sea; / Sae auld Robin Gray he was gude man to me»*¹¹. Це унаочнює в шотландській традиції домінування архаїчних законів щодо міцних сімейних/кланових зв'язків/зобов'язань над приватним, особистим щастям дівчини у шлюбі, щоправда тут знову унаочнюються зміни у генераційному аспекті стосунків ліричної героїні з її батьками. Якщо в циклі балад про нещасну Лессі її шлюб зі старим чоловіком стається через намагання матері отримати власну наживу (вона фактично продає свою дочку); до того ж на молоду впливає своїми порадами й стара аморальна тітонька (вона радить Лессі позбутися старого чоловіка одразу після одруження й швидко заволодіти його статками), то в баладі «Старий Робін Грей» матір дівчини навіть соромиться просити дочку йти заміж проти волі, лише її сумні очі змушують Дженні погодитися: «...*My father urged me sair – my mithier didn't speak; But she look'dinmy face till my heart was like to break...*»¹².

Виказавши шану старим і хворим батькам, згідно з моральними устоями свого дому, роду і села, подібну повагу відчула молода шотландка й до себе від старого чоловіка: Робін Грей був добрим із молододу дружиною. Родинне життя детально описано з обох точок зору, як із фемінної так і з маскулінної, проте замість звичних злостивих прокльонів, нарікань та ламентаций з боку молододі героїні, з'являється релігійний мотив «гріха», який відтворює глибоко психологізовані портрети чоловіка і жінки, руйнуючи, в першу чергу, віковий критерій «старість». З точки зору шотландки гріхом вважається тілесна близькість з чоловіком, до якого вона відчуває духовну відразу (думками молода із коханим Джеммі). Для старого ж шотландця Грея моральною забороною постає фізична близькість із дружиною проти її волі, тобто без кохання. Завдяки повазі до молододі та дотримання етичних принципів, в останньому куплеті

¹¹ The modern Scottish Minstrel... P. 65.

¹² Ibid.

I. Історико-літературний процес

першої частини балади зникає епітет «старий» у номінації маскулінного персонажа, тепер дружина звертається до чоловіка поважно: Робін Грей. Таким чином, шляхетність по відношенню до жінки стає руйнівною ознакою маскулінної старості: *“I gang like a ghaist, and I carena to spin; / I daurna think on Jamie, for that wad be a sin; / But I’ll do my best a gude wife aye to be, / For oh, Robin Gray, he is kind to me”*¹³.

У другій частині балади наявний куплет, який Ліндсі забажала у подальшому не публікувати, проте, саме ці чотири рядки додатково відображають важливу гендерну ознаку старого Робіна Грея, а саме – його сором’язливість. Таке нетипове поєднання характеристик зовнішньої (тілесної) старості та душевної юнацької закоханості маскулінного персонажа почасти романтизує образ літнього шотландця і нівелює амплуа старого розпусника, нищителя дівочої долі: *“Nae question she spier’d her concerning her health, / He look’d at her often, but aye `twas by stealth;/ When his heart it grew grit, and, sighin’ he feign’d / To gang to the door to see if it rain’d”*¹⁴.

Лейтмотивна лінія «старість» та «шлюб» завершується передсмертною сповіддю Робіна Грея, спокутуванням гріхів та прощенням з боку дружини і її судженого Джеммі (який повертається з моря додому). Остання сповідь Робіна Грея та його благословення на шлюб з Джеммі забезпечує нетиповий для цього жанру шляхетний відхід старого. Незвичними є й часопросторові ознаки у баладі. Адже, окрім щасливого кінця, яким завершується довгий шлях випробувань закоханих Дженні і Джеммі, наявний час спогадів молодії про свого першого чоловіка Робіна Грея вже після його смерті. Ця пам’ять про минуле перетворює ремінний образ суто фольклорного (збірного) персонажу «нешасна закохана» на глибоко психологізований образ ліричної героїні – «жінки з минулим». Динамічну ініціацію шляхом та шлюбом проходить не лише Він-герой (Робін Грей), а й Вона-героїня, що у подальшому дозволить відтворити цей

¹³ Ibid. P. 66.

¹⁴ Ibid.

персонаж шотландської балади у драматичних п'єсах та сентиментальних романах.

Список літератури:

1. Новикова М. А. Мифосвіт Бернса: Шлях і шлюб. Міфи та місія. Київ: Дух і літера, 2005. С. 86-97.
2. Новикова М. А. Шотландии кровавая луна: Антология шотландской поэзии (с XIII-го века до века XX-го). Симферополь: СОНАТ; Крымский Архив, 2007. 320 с.
3. A Selection of Scottish Poetry.
URL: http://www.rampantscotland.com/poetry/blpoems_index.htm.
4. Crawford A. et al. Lives of the Lindsays, or, A Memoir of the House of Crawford and Balcarres: to Which Are Added, Extracts from the Official Correspondence of Alex. Sixth Earl of Balcarres, during the Maroon War. Wigan, 1840. Print. 507 p.
5. Scottish Poetry Library. URL: <https://www.scottishpoetrylibrary.org.uk/about/our-story/>.
6. The modern Scottish Minstrel; or, the Songs of Scotland of the past half century / ed. By Charles Rogers, Vol. 1. Edinburgh : Adam & Charles Black, North bridge, booksellers and publishers to her majesty, 2006. 354 p.

References:

1. Novykova M. A. Mifosvit Bernsa: Shlyakh i shlyub. Mify ta misiya. Kyviv: Dukh i litera, 2005. S. 86-97.
2. Novykova M. A. Shotlandiy krovavaya luna: Antolohiya shotlandskoy poeziy (s XIII-ho veka do veka XX-ho). Symferopol', SONAT; Krymskiy Arkhiv, 2007. 320 s.
3. A Selection of Scottish Poetry.
URL: http://www.rampantscotland.com/poetry/blpoems_index.htm.
4. Crawford A. et al. Lives of the Lindsays, or, A Memoir of the House of Crawford and Balcarres: to Which Are Added, Extracts from the Official Correspondence of Alex. Sixth Earl of Balcarres, during the Maroon War. Wigan, 1840. Print. 507 p.
5. Scottish Poetry Library. URL: <https://www.scottishpoetrylibrary.org.uk/about/our-story/>.
6. The modern Scottish Minstrel; or, the Songs of Scotland of the past half century / ed. By Charles Rogers, Vol. 1. Edinburgh : Adam & Charles Black, North bridge, booksellers and publishers to her majesty, 2006. 354 p.